

Відгук
отримано
25. 8. 2023 року
Голова

спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.043

доктор філологічних
наук, професор
Стишов О.А.

ВІДГУК

офіційної опонентки докторки філологічних наук, доцентки, завідувачки
кафедри українознавства Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького

Єщенко Тетяни Анатоліївни про дисертацію

Кучер Альони Сергіївни з теми «Прагматика синтаксичних засобів
у художніх творах Івана Франка», яку подану до захисту в разову
спеціалізовану вчену раду Київського університету імені Бориса Грінченка
Міністерства освіти і науки України на здобуття наукового ступеня доктора
філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки

**Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими
програмами, планами, темами**

Ідея антропоцентризму, проголошена ще класиками мовознавчої науки (В. Гумбольдт, Х. Штейнталь, Г. Пауль, О. Потебня, І. Бодуен де Куртене та ін.), продовжує концептуально визначати одну із наймасштабніших і найвпливовіших тенденцій у науці і для сучасних філологічних розвідок. Нині студіювання мови враховує людину-мовця, а лінгвістика охоплює не лише внутрішню, а й зовнішню щодо неї синергетичну парадигму. Побутує думка, що онтологічне розуміння антропоцентризму пов'язане, найперше, з відбиттям об'єктивної дійсності через внутрішній світ людини, зміну його відповідно до мотивів, завдань комунікативної діяльності й ціннісних орієнтирів особистості адресанта. Тому незаперечним і значущим, на наш погляд, є вивчення експресивного синтаксису, його мовних засобів як інструмента впливу на адресата. У цьому вимірі прагматика текстових категорій «у зв'язку зі суб'єктивністю мовлення, впливом його розмовного варіанта, підсиленням виражальних емоційних засобів взаємодії автора з читачем, що в сукупності й виявляє антропоцентричну сутність мови» (с. 25) є вкрай важливою. І не лише у цьому аспекті, а також вибір й аранжування адресантом мовно-виражальних засобів у процесі текстотворення уможливорює лінгвоперсонологійну репрезентацію особистості Івана Франка, своєрідності його індивідуальної мовної картини світу. Саме на засадах вказаного підходу виконано кваліфікаційну роботу Альони Сергіївни Кучер «Прагматика синтаксичних засобів у художніх творах Івана Франка». Заявлені питання належать до складних і суперечливих, але набули у дисертації ґрунтовного теоретичного осмислення та відповідного практичного потрактування.

Схвальним є те, що дисертація є складником наукової теми кафедри української мови факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка «Динаміка мовної ситуації в місті Києві: соціолінгвістичний, лінгвокультурологічний,

прагматичний, лінгводидактичний аспекти» (реєстраційний номер 0123U102433).

**Наукова новизна результатів дисертації
(теоретичних та/або експериментальних)**

У процесі проведених досліджень автором застосовано низку неутрадиційнених підходів до розроблення та обґрунтування теоретичних та методологічних засад, положень і практичних рекомендацій щодо опису прагматики синтаксичних засобів у художніх творах І. Франка.

**Основні наукові результати та новизна
дисертаційної роботи наступні:**

- *Новаторським* убачаю здійснений комплексний аналіз комунікативно-прагматичних особливостей синтаксичних засобів художніх текстів Івана Франка (с. 145 - 325). Висвітлено у 3 публікаціях автора (№ 4, 5, 6 зі списку дисертації);

- *науково-значущим* є те, що дисертант схарактеризувала особливості реалізації комунікації крізь призму формування різнотипних адресантно-адресатних відношень та співвідношення її семантичних та прагматичних складників (с. 40 – 53). Репрезентовано у 3 публікаціях автора (№ 1, 2, 3 зі списку дисертації);

- *новітніми* є окреслені науково-дослідницькі підходи щодо аналізу синтаксичних засобів (с. 59 – 90). Висвітлено у 3 публікаціях автора (№ 1, 2, 3 зі списку дисертації);

- *оригінальним* є запропонований здобувачем алгоритм визначення критеріїв виокремлення та способів класифікування засобів експресивного синтаксису (с. 59 – 90). Апробовано у 3 публікаціях автора (№ 1, 2, 3 зі списку дисертації);

- *вагомим* є запропонований опис синтаксичних засобів реалізації прагматики художнього тексту Івана Франка (с. 101 – 140). Висвітлено у 3 наукових студіях автора (№ 4, 5, 6 зі списку дисертації);

- *позитивно оцінюю* те, що у кваліфікаційній роботі належну увагу приділено ролі категорій формально-граматичного аспекту речення в теорії актуального членування та прагматичного вираження, визначено лексико-семантичні, формально-граматичні й комунікативно-прагматичні особливості засобів експресивного синтаксису в художніх творах Івана Франка (с. 145 - 325). Відбито у 3 наукових статтях здобувача (№ 4, 5, 6 зі списку дисертації);

- *важливо*, що дослідження виконане на засадах антропоцентризму, зокрема виявлено особливості співвідношення синтаксичної, комунікативної та прагматичної організації речення й тексту, розширено уявлення про комунікативно-прагматичну організацію художнього текстотипу Івана Франка (с. 145 - 325). Апробовано у 3 розвідках автора (№ 4, 5, 6 зі списку дисертації);

- *риси оригінальності* представлено також маніфестацією динаміки використання синтаксичних засобів експресивізації в прозових творах різних періодів творчості Івана Франка, характеристикою способів та засобів їхньої реалізації, доповненням класифікації категорій експресивного синтаксису (с. 145 - 325). Висвітлено у 3 публікаціях автора (№ 4, 5, 6 зі списку дисертації);

Подані вище теоретичні, методологічні та практичні результати оприявнюють новаторський внесок здобувача в прагматику художнього тексту, експресивний синтаксис.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Автор кваліфікаційної праці поглибила *теорію* тексто-, прагмалінгвістики, експресивного синтаксису художнього тексту, розширила теоретичні знання щодо типологізації синтаксичних конструкцій експресивного синтаксису з урахуванням їхніх прагматичних характеристик. Неабияку теоретичну вагу розвідці надає виявлення імпліцитних смислів у тексті, що опосередковано формують схему «адресант-адресат» і реалізуються завдяки використанню різноманітних синтаксичних конструкцій. Робота має не лише теоретичну значущість, а й суттєву практичну роль, адже новітні ідеї, викладені у праці, містять вже готовий алгоритм комплексного аналізу структурно-семантичних типів та функцій синтаксичних засобів, визначення їхнього прагматичного потенціалу в художніх текстах і можуть бути використані для аналізу словесних цілих інших акторів.

Практичне значення кваліфікаційної роботи також зумовлене можливістю застосування одержаних результатів у викладанні курсів із сучасної української мови, текстолінгвістики, комунікативної лінгвістики. Результати дослідження можуть бути використані в лінгводидактиці під час підготовки підручників і посібників, у підготовці та проведенні спецкурсів та спецсемінарів із проблем прагмалінгвістики, прагмастилістики, як експресивного синтаксису та ін. Незаперечним свідченням прикладної ролі кваліфікаційної студії є те, що на основі результатів дослідження А.С. Кучер розроблена концепція авторського курсу «Прагматика синтаксичних засобів художнього тексту», що, поза всіляким сумнівом, урізноманітнить своєю оригінальністю й науковим обширом зміст філологічної освіти українських університетів загалом.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їхня достовірність

Ретельне вивчення дисертації, наукових публікацій Кучер Альони Сергіївни уможливають умовивід: отримані наукові результати є обґрунтованими та достовірними, репрезентація текстового матеріалу чітко

структурована, стиль викладення матеріалу доступний, дисертантка чітко й зрозуміло формулює основні положення й висновки, виважено обґрунтовує власну позицію. Наукові положення, висновки і практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, повністю відповідають поставленій меті та окресленим завданням кваліфікаційної роботи. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їхня достовірність підтверджується залученням *кількісно-статистичних* показників для обґрунтування основних тенденцій функціонування засобів експресивного синтаксису в українській літературі к. ХІХ – поч. ХХ ст., що має вдале поєднання з *порівняльним методом*. Його застосовано для виявлення відмінностей у функціонуванні досліджуваних синтаксичних засобів та динаміки їх функціонування в художніх текстах різних етапів творчості Івана Франка. На обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та на їхню достовірність вказує вибір дисертантом, окрім вказаних методів дослідження, цілого комплексу наукових підходів: *метод моделювання* (застосовано в опрацюванні нечленованих речень, за допомогою якого відстежено та проаналізовано їхню семантико-граматичну типологію та кількісно-формальне наповнення); *дистрибутивний аналіз* (з метою кваліфікування різних видів еліптичних речень); *трансформаційний аналіз* (для виявлення парцельованих і приєднувальних конструкцій із подальшим їхнім розмежуванням); *семантичний аналіз* (із метою розрізнення сегментованих структур [називного теми і називного уявлення]); *функційно-прагматичний аналіз* (покликаний визначити прагматичні та функційні параметри досліджуваних одиниць, які розглянуто в межах внутрішньотекстової й зовнішньотекстової комунікації); *описовий метод* (для виявлення диференційних ознак та функційних можливостей синтаксичних засобів із подальшим їхнім класифікуванням за певними критеріями); *метод суцільної вибірки* (застосовано як первинний метод сприйняття та оброблення фактичного матеріалу з метою його подальшого інтерпретування). Застосовано й *стилістичний аналіз*, який передбачає виявлення особливостей функціонування досліджуваних синтаксичних одиниць, залучено елементи *психолінгвістичного аналізу* художніх текстів, ураховано когнітивно-психічні складники мовного коду.

Вірогідність отриманих результатів зумовлена також значним обсягом фактичного матеріалу (нараховує 13963 синтаксичні засоби експресивізації в художніх текстах Івана Франка, 2 000 сторінок дискурсивно-текстового масиву) та вдалим його використанням, що працює на поставлені завдання.

Окремі положення роботи презентовані в таблицях, на схемах та в діаграмах, що є належним ілюстративним супроводом і уможливорює стверджувати: наукові положення, висновки і рекомендації,

сформульовані у дисертації, є достатньо обґрунтованими та вірогідними. Факти, які б свідчили про недостовірність наведеної в дисертації інформації, не виявлені. Висновки в цілому логічні, впливають з обстеженого матеріалу, чітко відповідають окресленим завданням, упроваджені у навчальний процес закладу вищої освіти (філологічний профіль). Вони переконують у тому, що завдання наукового дослідження розв'язано.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Поставлені в дисертації наукові завдання реалізовані на належному науково-методичному рівні й у повному обсязі, з опануванням методології наукової діяльності і зазначенням ступеня самостійності виконання роботи: дисертантка самостійно поставила мету і завдання дослідження, обрала методи для їхнього втілення, здійснила інформаційний пошук, проаналізувала наукову літературу, сформувала базу дослідження. Провела комплексне обстеження художніх текстів Івана Франка, опрацювала, проаналізувала, узагальнила і оформила отримані дані у вигляді дисертації та опублікувала результати у наукових розвідках самостійно, чи за співавторства, де її творчий доробок є основним.

Важливим, на наш погляд, високий рівень опанування дисертанткою методологією дослідження, глибоке розуміння А. С. Кучер комунікативно-прагматичного призначення синтаксичних засобів як виразників суб'єктивності мовлення, здійснення лінгвопрагматичного аналізу синтаксису художнього мовлення Івана Франка із застосуванням низки наукових методів та прийомів, що зумовлено досягненням поставлених завдань.

Зазначене вище засвідчує, що здобувачка набула необхідних теоретичних знань, умінь, навичок, загальних і спеціальних (фахових) компетентностей самостійного дослідника, необхідних для доктора філософії і визначених стандартом вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня за спеціальністю 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях

Варто вказати й на те, що отримані результати дослідження апробовані на 14 наукових, науково-практичних конференціях, з них: міжнародного рівня – 7, усеукраїнського – 7, а також під час викладання спецкурсів з експресивного синтаксису в Київському університеті імені Бориса Грінченка.

Наукові результати дисертації висвітлено у 12 наукових публікаціях, із яких 10 – одноосібних, 2 – у співавторстві: 6 (із них 1 у співавторстві) у

виданнях, включених на дату публікування до переліку наукових фахових видань України; статей, у яких додатково відображено результати дисертації б (із них 1 у співавторстві).

Усі наукові розвідки відповідають темі дисертації А. С. Кучер, в них обґрунтовано отримані наукові результати відповідно до мети статті, поставлених завдань та висновків. Відсутнє публікування більше ніж однієї статті в одному випуску або номері наукового видання.

Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу

Дисертаційна робота за змістом, сутністю, структурою та оформленням відповідає вимогам МОН України, містить перелік умовних скорочень (с. 22 – 23), вступ (с. 23 - 31), три розділи (с. 31 – 229), висновки (с. 230 – 238), список використаної літератури (218 найменувань, із них 33 іноземними мовами с. 238 – 258), список використаних джерел (4 позиції, с. 258 – 259), додатки (с. 259 – 293). Загальний обсяг дисертації, поданої до захисту, становить 293 сторінки, основного тексту – 237 сторінок (16, 9 авторських аркушів). Це дещо перебільшує встановлений обсяг основного тексту дисертації в освітньо-науковій програмі Київського університету Бориса Грінченка (6,5–9 авторських аркушів).

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

При проведенні експертизи дослідження дисертаційної роботи Кучер А.С. в установі, де виконувалася дисертація, а також у спеціалізованій вченій раді встановлено відсутність академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Відзначаючи вагомі здобутки виконаного дослідження, висловимо свої зауваження й побажання, що мають переважно дискусійний чи рекомендаційний характер.

1. Вирізнення авторкою рівнів комунікації (зовнішньотекстового та внутрішньотекстового), що передбачає виявлення механізмів їхньої реалізації та стосується рольової активності кожного учасника. Однак, на наш погляд, в обширах комунікативно-прагматичного підходу варто було б детальніше описати типологічні параметри адресата-читача та андесанта-автора в художньому текстотипові, залучивши до аналізу й інші класифікації або міркування, оскільки в роботі згадано лише схему розрізнення Н. Гапотченко ідеального та гіпотетичного адресатів (С. 57).

2. Зауважуємо доречність здійсненого морфолого-компонентного моделювання нечленованих речень у художніх творах Івана Франка, що уможливило систематизувати їх у прикладному аспекті з урахуванням варіативності й функціонування. Розмірковуємо, що практичну значущість дисертації посилило б застосування методу моделювання в описі, наприклад, сегментів називного теми або уявлення, парцельованих або приєднувальних конструкцій у зв'язку з їхнім розширеним формально-граматичним оформленням.

3. У кваліфікаційній роботі А. С. Кучер цілком обґрунтовано та ретельно опрацювала художні твори Івана Франка, що належать до різних періодів творчості письменника. Уважаємо, що дисертація значно збагатилася б, якби авторка взяла до уваги й інші твори Івана Франка, що демонструють еволюцію його ідіостилю. Це дало б змогу об'єктивніше простежити динаміку функціонування обраних синтаксичних засобів та сформувало б цілісну картину їхніх кількісно-статистичних показників.

4. У зв'язку з розмежуванням внутрішньотекстової та зовнішньотекстової комунікацій дисертантці варто було б окремо простежити закономірності функціонування обраних досліджуваних засобів у мовленні персонажів та авторському мовленні, що дозволило б оцінити специфіку функціонування, їхню кількісну продуктивність та прагматичний потенціал.

Висловлені міркування та зауваження не стосуються концептуальних положень дослідження, мають радше рекомендаційний характер і не применшують наукової ваги запропонованого аналізу.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей

Дисертація оформлена відповідно до чинних норм і правил, є завершальною науковою розвідкою, викладена на високому науково-теоретичному рівні і цілком відповідає вимогам МОН України.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам

Уважаємо, що дисертаційна робота Кучер Альони Сергіївни з теми «Прагматика синтаксичних засобів у художніх творах Івана Франка», подана до захисту в разову спеціалізовану вчену раду Київського університету імені Бориса Грінченка Міністерства освіти і науки України на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки за актуальністю обраної теми, науковою новизною, обґрунтованістю основних положень і висновків, повнотою викладу матеріалу в наукових публікаціях і за оригінальністю змісту є завершеною науковою працею, у якій отримано

науково достовірні результати, що вирізняються оригінальністю і мають практичну значущість та забезпечують вирішення надважливого наукового завдання – виявити механізми реалізації прагматичного потенціалу синтаксичних засобів різних структурно-семантичних типів в художніх текстах Івана Франка.

Дисертаційна робота А. С. Кучер відповідає також паспорту спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки, відповідає вимогам нормативних документів МОН України, що висуваються до дисертацій доктора філософії (відповідно до п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 (зі змінами)) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40 «про затвердження вимог до оформлення дисертацій», а її авторка – **Альона Сергіївна Кучер** – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Офіційна опонентка -

докторка філологічних наук,
доцентка завідувачка кафедри
українознавства Львівського
національного медичного
університету імені Данила
Галицького Міністерства охорони
здоров'я України

Тетяна ЄЩЕНКО

